

Dit profiel dient gelezen, geïnterpreteerd en gebruikt te worden in combinatie met de leeswijzer, waarin de noodzakelijke uitleg van de verschillende paragrafen vermeld is.

***Droge halfnatuurlijke graslanden en struikvormende facies op kalkhoudende bodems *Festuco-Brometalia* (H6210)**

Verkorte naam: Kalkgraslanden

1. Status

Habitatrichtlijn Bijlage I (gebieden waar opmerkelijke orchideeën groeien, zijn prioritair) (inwerkingtreding 1994)

2. Beschrijving

Dit habitatype omvat matig droge tot droge, zogenoemd halfnatuurlijke graslanden op kalkrijke bodems. Kalkgraslanden komen voor op schrale, niet bemeste kalkbodems. Het kalkgrasland komt voor op plekken waar bovenop de kalkrots slechts een tot enkele decimeters dikke humeuze en lemige krijtverweringsgrond voorkomt. De vochtvoorziening is daarom zeer matig.

De kalkgraslanden zijn soortenrijk en ze herbergen een groot aantal planten- en diersoorten die in Nederland min of meer tot de kalkgraslanden beperkt zijn. Daaronder zijn opmerkelijke orchideeën.

Een opvallend kenmerk van de schrale hellingen in Zuid-Limburg is het kleinschalige samenspel van plantengemeenschappen. Daarbij wisselen de traditioneel door schapen begraasde kalkgraslanden af met heischrale graslanden, pioniergraslanden en struwelen op en langs rotsrichels, door koeien beweidde kalkgraslanden, kalkzomen, kalkkokers en kalkbossen.

De kalkgraslanden vormen plaatselijk afwisselende complexen met soortenrijke zomen (verbond *Trifolion medii*) en struwelen (verbond *Berberidion vulgaris*). Die zomen en struwelen worden dan als onderdeel van het habitatype beschouwd.

De kalkgraslanden worden in samenhang met de verschillende beheersvormen, tot twee verschillende verbonden gerekend (Mesobromion dan wel Cynosurion cristati).

De associatie van ruige weegbree en aarddistel, die eveneens tot het habitatype gerekend wordt, komt voor op kalkrijke gronden die worden beweid door koeien en soms ook licht worden bemest. De standplaatsen zijn gemiddeld wat voedselrijker en beter vochthoudend dan die waar het kalkgrasland in strikte zin voorkomt. Het zwaartepunt ligt op de lemige bodems aan de voet van hellingen.

Betekenis binnen Europa: zeer groot

Kalkgraslanden komen in Europa wijdverbreid voor. De geringe oppervlakte die deze gemeenschappen in Nederland innemen, zou tot de veronderstelling kunnen leiden dat de betekenis van ons land gering is. Diverse omstandigheden maken echter dat een dergelijk oordeel onterecht is. Allereerst moet aan de ligging van ons land aan de (noordwest)grens van het areaal, op het knikpunt van heuvelland en laagland, bijzondere betekenis worden toegekend. Veel soorten bezitten aan de rand van hun verspreidingsgebied een smalle ecologische amplitudo en er zijn aanwijzingen dat allerhande evolutionaire processen zich juist hier afspelen. Verder moet grote betekenis worden gehecht aan de kleinschalige setting in het landschap met fijnkorrelige vegetatiecomplexen en aan de relatieve rijkdom aan orchideeën. Aan de orchideeënrijkdom kent de Europese handleiding voor de habitats bijzondere waarde toe (dit maakt het kalkgrasland een prioritair habitatype).

Tenslotte neemt het relatieve belang van de kalkgraslanden in Nederland allengs nog toe. De natuurwaarde van deze graslanden gaat namelijk in de ons omringende landen op veel plaatsen nog steeds achteruitgaat. Daarentegen is de negatieve trend in ons land al zo'n twintig jaar geleden een halt toegeroepen. Gelukkig lijkt ook in het buitenland (België, Duitsland, Noord-Frankrijk) het tij te keren, mede op basis van de positieve ervaringen met herstelbeheer in Nederland.

3. Definitie

Vegetatietypen

H6210 Kalkgraslanden

Code vegetatie-type	Nederlandse naam vegetatietype	wetenschappelijke naam vegetatietype	Goed/Matig	beperkende criteria	alleen in mozaïek
15Aa1	Kalkgrasland	<i>Gentiano-Koelerietum</i>	G		
16Bc2	Associatie van Ruige weegbree en Aarddistel	<i>Galio-Trifolietum</i>	G	mits in FGR Heuvelland	
17Aa1a	Associatie van Dauwbraam en Marjolein (typische subassociatie)	<i>Rubo-Origanetum typicum</i>	G		alleen in mozaïek met goede zelfstandige vegetaties van H6210; alle mozaïekvegetaties maken maximaal 50% van het habitatype uit
37Ac4	Associatie van Rozen en Liguster	<i>Pruno spinosae-Ligustretum</i>	G		alleen in mozaïek met goede zelfstandige vegetaties van H6210; alle mozaïekvegetaties maken maximaal 50% van het habitatype uit
SBB-15-b	RG Gevinde Kortsteel- [Klasse der droge, kalkminnende graslanden]	<i>RG Brachypodium pinnatum-[Festuco-Brometea]</i>	M		alleen in mozaïek met goede zelfstandige vegetaties van H6210; alle mozaïekvegetaties maken maximaal 50% van het habitatype uit
SBB-16C-l	RG Gulden sleutelbloem- [Glanshaver-verbond]	<i>RG Primula veris-[Arrhenatherion]</i>	M		alleen in mozaïek met goede zelfstandige vegetaties van H6210; alle mozaïekvegetaties maken maximaal 50% van het habitatype uit

4. Kwaliteitseisen habitatype

a. Abiotische randvoorwaarden

Zuurgraad	basisch	neutraal-a	neutraal-b	zwak zuur-a	zwak zuur-b	matig zuur-a	matig zuur-b	zuur-a	zuur-b	
Vochttoestand	diep water	ondiep permanent water	ondiep droog-vallend water	's winters inunderend	zeer nat	nat	zeer vochtig	vochtig	matig droog	droog

Zoutgehalte	zeer zoet	(matig) zoet	zwak brak	licht brak	matig brak	sterk brak	zout
Voedselrijkdom	zeer voedselarm	matig voedselarm	licht voedselrijk	matig voedselrijk-a	matig voedselrijk-b	zeer voedselrijk	uiterst voedselrijk
Overstromings-tolerantie	dagelijks lang	dagelijks kort	regelmatig	incidenteel	niet		

b. Typische soorten:

H6210 Kalkgraslanden

Nederlandse naam	Wetenschappelijke naam	Soortgroep	Categorie ¹
Bruin dikkopje	<i>Erynnis tages</i>	Dagvlinders	K
Dwergblauwtje	<i>Cupido minimus ssp. minimus</i>	Dagvlinders	E *
Geelsprietdikkopje	<i>Thymelicus sylvestris</i>	Dagvlinders	Cb
Aapjesorchis	<i>Orchis simia</i>	Vaatplanten	E
Aarddistel	<i>Cirsium acaule</i>	Vaatplanten	K
Beemdhaaver	<i>Helictotrichon pratense</i>	Vaatplanten	E
Beemdkroon	<i>Knautia arvensis</i>	Vaatplanten	K
Beklierde ogentroost	<i>Euphrasia officinalis</i>	Vaatplanten	E
Bergdravik	<i>Bromopsis erecta</i>	Vaatplanten	E
Breed fakkelgras	<i>Koeleria pyramidata</i>	Vaatplanten	K
Doorgroeide boerenkers	<i>Thlaspi perfoliatum</i>	Vaatplanten	E
Duifkruid	<i>Scabiosa columbaria</i>	Vaatplanten	K
Duitse gentiaan	<i>Gentianella germanica</i>	Vaatplanten	E
Franjegentiaan	<i>Gentianopsis ciliata</i>	Vaatplanten	E
Grote centaurie	<i>Centaurea scabiosa</i>	Vaatplanten	K
Harige ratelaar	<i>Rhinanthus alectorolophus</i>	Vaatplanten	E
Hauwklaver	<i>Tetragonolobus maritimus</i>	Vaatplanten	K
Kalkwalstro	<i>Galium pumilum</i>	Vaatplanten	E
Kruiptijm	<i>Thymus praecox</i>	Vaatplanten	E
Kuifvleugeltjesbloem	<i>Polygala comosa</i>	Vaatplanten	E
Poppenorchis	<i>Orchis anthropophorum</i>	Vaatplanten	E
Soldaatje	<i>Orchis militaris</i>	Vaatplanten	K
Trosgamander	<i>Teucrium botrys</i>	Vaatplanten	K
Geelgors	<i>Emberiza citrinella ssp. citrinella</i>	Vogels	Cab

c. Overige kenmerken van een goede structuur en functie:

- Kalkbodem;
- Geen of weinig opslag van struweel (< 10%);
- Gevarieerde structuur van de kruidlaag met goed ontwikkelde moslaag (> 10%);
- Hoge soortenrijkdom (> 20 soorten per vierkante meter);
- Extensieve beweiding door schapen of koeien²;
- Optimale functionele omvang: vanaf enkele hectares.

Bij achterwege blijven van beheer verruigt de grasmat en vestigen zich op den duur struiken en bomen. Voor de instandhouding van een open en gevarieerde vegetatiestructuur is periodieke

¹ Ca = constante soort goede abiotische toestand; Cb = constante soort goede biotische structuur; Cab = constante soort goede abiotische toestand en goede biotische structuur; K = karakteristieke soort; E = exclusieve soort

² Bij uitzondering kan worden volstaan met jaarlijks maaien en afvoeren van de vegetatie. Dit geldt bijvoorbeeld voor terreinen die al zeer lang gehooïd worden (Wrakelberg) en heel kleine, geïsoleerde terreinen die moeilijk zijn te begrazen.

kortdurende begrazing nodig. Maaien is in kleinere reservaten een mogelijk alternatief maar heeft als nadeel dat vegetatie eenvormiger wordt. Het dichtgroeien van kalkhellingen wordt versneld door atmosferische depositie van stikstof. Een hoge stikstoftoevoer leidt tot een sterke dominantie van gevinde kortsteel die de vegetatie verstikt. Dominantie van gevinde kortsteel kan worden bestreden door in het midden van de zomer (begin augustus) te maaien.]

5. Kwaliteitseisen omgeving

Het habitatype komt voor op voedselarme (mesotrofe), in hoofdzaak droge gronden met een zwak zure tot neutrale zuurgraad. In mindere mate is het ook op matig droge gronden vertegenwoordigd.

De gevoeligheid voor stikstofdepositie is: gevoelig.

Het zijn zogenoemde halfnatuurlijke graslanden. Een vorm van gebruik of beheer is nodig. Als de begroeiingen niet worden beweid of (bij uitzondering) gehooïd, dan gaan bepaalde grassen overheersen terwijl de kruiden verdwijnen. Het soortenaantal daalt. Struikgewas gaat zich uitbreiden en uiteindelijk ontwikkelt zich bos.

Meestal gaat bij onvoldoende beheer gevinde kortsteel domineren. Ook bij toevoer van voedingsstoffen kan het aspectbepalende gras gevinde kortsteel gemakkelijk gaan woekeren, terwijl de biodiversiteit eveneens sterk afneemt. Toevoer van voedingsstoffen treedt dan vanuit de lucht op, of via inspoeling vanuit belendende percelen. Het habitatype vereist een goede luchtkwaliteit (met een maximale stikstofdepositie van 1200 mol N/ha/jaar).

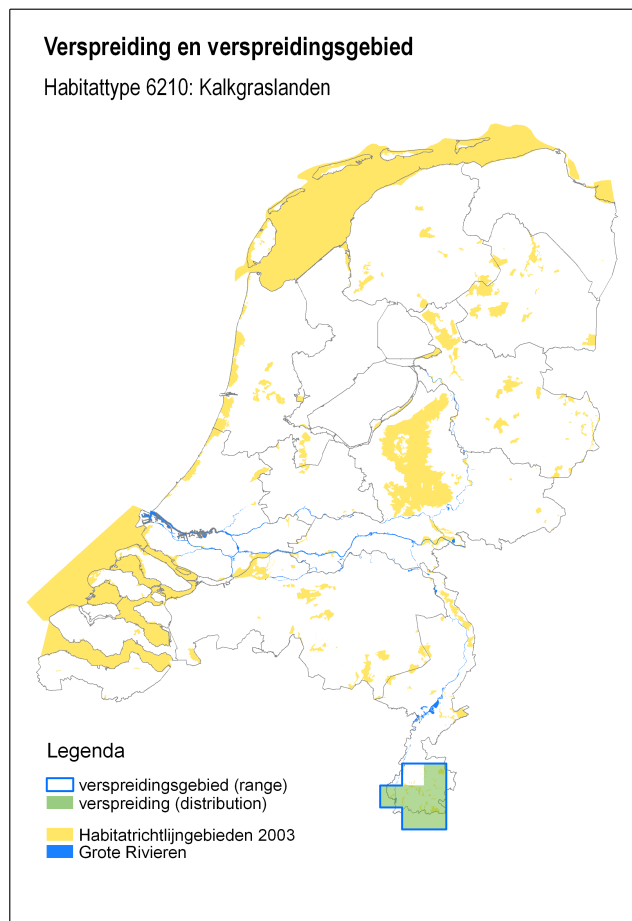
Voor het behoud van de kenmerkende kalkflora en kalkfauna, in het bijzonder voor kalkfauna zijn de afwisselende, fijnschalige landschapspatronen (zie kenschets) vermoedelijk van bepalende betekenis.

De associatie van ruige weegbree en aarddistel, die op de wat rijkere gronden voorkomt, is door de grotere voedselrijkdom en het intensievere beheer minder gevoelig voor depositie minder groot dan de kalkgraslanden in strikte zin.

6. Bijdrage van gebieden

Verspreiding binnen Nederland: Het habitatype is in ons land beperkt tot de zuidelijke helft van Zuid-Limburg, ten zuiden van de lijn Heerlen-Maastricht (het zogenaamde Mergelland).

Orchideeënrijke terreinen zijn vooral te vinden in het oostelijke deel van het verspreidingsgebied. Belangrijke locaties zijn het Gerendal, de Berghofweide, de Wylre-akkers, de Wrakelberg en de Kunderberg. Huidig oppervlakte naar schatting: 66 ha.

7. Beoordeling landelijke staat van instandhouding

Trends: Zowel door intensivering als door extensivering (verwaarlozing) is van de oorspronkelijke oppervlakte aan kalkgrasland in Zuid-Limburg niet meer dan 5% overgebleven. Na de ineenstorting van het traditionele landbouwsysteem veranderde het grootste deel van de kalkgraslanden door spontane successie in grasruigten, struweel en uiteindelijk bos. De rest van de graslanden werd met inzet van moderne landbouwmethoden op de meeste plaatsen omgezet in hoogproductief grasland of na ploegen, in monotone akkers. In de laatste decennia is de teloorgang echter afgeremd, onder meer door het beëindigen van bemesting van de kalkgronden. Omstreeks 1980 kreeg het herstel van de Zuid-Limburgse kalkgraslanden een geweldige impuls met het opnieuw invoeren van de traditionele beheersvorm: extensieve begrazing door mergellandschappen. Daarnaast zijn voormalige productiegraslanden vrijgekomen voor natuurbeheer en is er aandacht voor beweiding met koeien in bepaalde gebieden (o.a. Gulpdal en graftencomplex Wahlwiller-Nijswiller). Deze combinatie van trends is als positief te beoordelen. Verheugend ook zijn de natuurontwikkelingen op verlaten akkers op kalkgronden. Het kalkgrasland blijkt zich hier (bij een adequaat beheer) vrij gemakkelijk te herstellen. Voorbeelden hiervan zijn de Wrakelberg (inmiddels al 'echt' kalkgrasland), de Wylre-akkers en de Piepert bij Eys. Daar staat tegenover dat een aantal faunagroepen, zoals broedvogels (grauwe klauwier) en dagvlinders, onverminderd een negatieve trend laten zien.

Recente ontwikkelingen: In de periode 1994-2004 is de oppervlakte aan soortenrijk kalkgrasland door gerichte aankoop en de inzet van adequate beheersvormen vergroot. Daarbij kan een aantal hellingen (Gulpdal, Wylre-akkers, Piepert) nog verder in kwaliteit in de richting van soortenrijk kalkgrasland toenemen. Een gunstige ontwikkeling is ook het geleidelijk terugdringen van de stikstofdepositie vanuit de lucht. Momenteel is de stikstofdepositie gedaald naar schatting tot 25 kg/ha en de zuurdepositie is de laatste jaren zelfs met 80% verminderd.

Beoordelingsaspect natuurlijk verspreidingsgebied: gunstig

Het areaal van het type is de afgelopen eeuw stabiel gebleven, maar het is oppervlak van goede kwaliteit is afgenomen. Huidig oppervlakte naar schatting: 25 ha.

Beoordelingsaspect oppervlakte: matig ongunstig

De totale oppervlakte is de afgelopen decennia toegenomen. Toch is ze in de voorgaande periode dusdanig sterk afgenomen dat de huidige oppervlakte nog steeds als onvoldoende beoordeeld wordt.

Beoordelingsaspect kwaliteit: matig ongunstig

1. Typische soorten: De meeste van de typische plantensoorten van kalkgraslanden zijn nog op verschillende plaatsen aanwezig. Een aantal kenmerkende diersoorten is echter verdwenen of vertoont nog steeds een negatieve trend. In het bijzonder geldt dit voor de dagvlinders. De kleine oppervlakte van afzonderlijke kalkgraslanden en hun ruimtelijke isolatie zijn daarin een belangrijk knelpunt.

2. Structuur en functie: Aan de belangrijkste randvoorwaarden lijkt op de bestaande locaties te worden voldaan, al bestaan er nog vragen over de rol van de landschappelijke setting van de afzonderlijke levensgemeenschappen. Omdat kalkgraslanden niet afhankelijk zijn van het grondwater, hoeft met deze vaak problematische factor geen rekening te worden gehouden. Als stapstenen vormen bermen en holle wegen een belangrijk milieu in het natuurbeheer van de kalkgronden. Dat geldt in ieder geval voor diverse diersoorten, maar vermoedelijk ook voor een aantal plantensoorten met een beperkt verspreidingsvermogen. Het beheer van deze verbindingzones laat op veel plaatsen in Zuid-Limburg te wensen over. In het verleden waren rondtrekkende schaapskuddes waarschijnlijk de belangrijkste factor voor verspreiding van zaad van planten.

Beoordelingsaspect toekomstperspectief: gunstig

Voor dit habitatype is het perspectief niet ongunstig vanwege herstelbeheer en kansen op uitbreiding van oppervlakte.

Landelijke doelstelling

Behoud verspreiding, uitbreiding oppervlakte en verbetering kwaliteit.

Streefbeeld bij de landelijke instandhoudingsdoelstelling

Het streefbeeld bij de landelijke instandhoudingsdoelstelling is het behoud van dit habitatype in een juiste landschappelijke configuratie, in samenhang met andere (zogenoemd halfnatuurlijke) levensgemeenschappen. Indien mogelijk in een goede verspreiding over de beide deelgebieden waar het voor kan komen. Dit zijn de steile hellingen van het Maasdal in het westen van Zuid-Limburg en de wat minder steile flanken van het Geuldal en haar zijdal, in de vierhoek Gulpen – Simpelveld – Voerendaal – Valkenburg. De in 2007 aan de Europese Commissie gerapporteerde referentiewaarde voor verspreidingsgebied is gelijk aan huidig en voor oppervlak is 75 ha.

Oordeel: matig ongunstig

Aspect	1994	2004	2007
Verspreiding	Gunstig	Gunstig	Gunstig
Oppervlakte	Matig ongunstig	Matig ongunstig	Matig ongunstig
Kwaliteit	Matig ongunstig	Matig ongunstig	Matig ongunstig
Toekomst-perspectief	Matig ongunstig	Gunstig	Gunstig
Beoordeling Svl	Matig ongunstig	Matig ongunstig	Matig ongunstig

Landelijke doelstelling

Behoud verspreiding, uitbreiding oppervlakte en verbetering kwaliteit.

8. Bronnen

- Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (2001). OBN Pre-advies kalkgraslanden. Rapport OBN 16 Wageningen : Expertisecentrum LNV